

Slovenija

*Ekonomske realnosti slovenske mladine –
Od prekarnosti in brezposelnosti do
stanovanjske stiske in zavračanja
odprtih meja*

2024

5 KLJUČNIH TOČK O EKONOMSKIH PROBLEMATIKAH MED SLOVENSKO MLADINO

1 Splošne makroekonomske razmere, vključno z razmerami na trgu dela, so se izboljšale, vendar se mladi (v primerjavi s splošno populacijo) še vedno soočajo z višjo stopnjo brezposelnosti in negotovosti zaposlitve. Poleg tega izboljšani pogoji na trgu dela niso zmanjšali strahu mladih pred brezposelnostjo.

2 Visoko stopnjo strahu pred brezposelnostjo med mladimi, kljub ugodnim razmeram na trgu dela, je mogoče razumeti v kontekstu trenutnega vzorca razvoja – naraščajočih migracijskih tokov, vzpona umetne inteligence in skrite brezposelnosti.

3 Izboljšanje nacionalnih makroekonomskih razmer se ni odrazilo v psihološki blaginji slovenskih mladih.

4 Mladi v Sloveniji (in v EU) se soočajo z vse večjo problematiko glede cenovno dostopnih stanovanj (zlasti na območjih z izobraževalnimi in kariernimi priložnostmi), kar bi lahko pripisali hitri rasti cen na stanovanjskem trgu

in dejstvu, da gospodarska rast ni bistveno izboljšala finančnega položaja spodnje polovice prebivalstva. To se kaže v povečani zaskrbljenosti glede stanovanj, ki je povezana z višjimi stopnjami stresa in tako prispeva k slabemu duševnemu zdravju.

5 Podpora državi blaginje je še vedno visoka, vendar se zmanjšuje. To ni le posledica tega, da mladi postajajo bolj desno politično usmerjeni, temveč tudi dejstva, da mladi v splošnem postajajo bolj ekonomsko liberalni. Pri tem se morda ne zavedajo, da so vprašanja, ki jih bremenijo, pogosto posledica »neoliberalnih«/tržno usmerjenih gospodarskih politik.

Uvod

Slovenija – in Evropa kot celota - je danes v povprečju nedvomno bolj premožna, bolj izobražena, bolj povezana, bolj mobilna in bolj odprta kot v preteklosti. Na primer, slovenski BDP na prebivalca, prilagojen kupni moči, se je od leta 2000 povečal za več kot 130 odstotkov, število osebnih avtomobilov na tisoč prebivalcev se je skoraj podvojilo in skoraj vsa gospodinjstva imajo dostop do interneta (94 odstotkov v primerjavi s 74 odstotki leta 2012). Prav tako si le 0,6 odstotka Slovencev ne more privoščiti barvne televizije (Eurostat, 2024a; 2024b; 2024c; 2024d). Kljub temu se tako Evropa kot Slovenija, v okviru globalne konkurence, avtomatizacije, neugodnih demografskih trendov, uničevanja okolja, premoženjskih in dohodkovnih neenakosti ter naraščajoče politične polarizacije/ nestabilnosti, soočata s pomembnimi izzivi in spremembami.

Te sile močno spreminjajo številna področja življenja mladih, vključno s področji povezanimi s trgom dela in naravo dela. Na primer, tradicionalne oblike zaposlitve za nedoločen čas že nekaj časa vse bolj nadomeščajo manj varne in prožne oblike zaposlitve (Grimshaw idr., 2016; Klanjšek, 2018; Klanjšek idr., 2021). Nove tehnologije ukinjajo delovna mesta in spreminjajo naravo dela (Ford, 2016; Brynjolfsson in McAfee, 2016), nova delovna mesta, ki

nastajajo, pa na splošno zahtevajo višje ravni znanja in spretnosti. Ti trendi deloma pojasnjujejo, zakaj se starost ob prvem vstopu na trg dela zvišuje in zakaj prehod v zaposlitev traja dlje in je bolj negotov (Furlong in Kelly, 2005; Vertot, 2009). Tako se doseganje eksistencialnih mejnikov, kot so odselitev od staršev, reševanje stanovanjskih težav ali ustvarjanje lastne družine, pogosto zdi bolj zahtevno.

Pričujoče poročilo temelji na FES študiji mladih 2024 in preteklih študijah o mladih od leta 2000 do 2020 (Mladina 2000, Mladina 2010, FES študija mladih 2013, FES študija mladih 2018 in Mladina 2020). Poročilo temelji na preučitvi nedavnih trendov na trgu dela in s tem povezanih stališč slovenskih mladih. V poročilu prav tako ocenjujemo kako stanovanjska problematika, kot ena od ključnih kritičnih problematik, vpliva na blaginjo mladih v Sloveniji. Glavni cilj poročila je ponuditi empirična in teoretična spoznanja, ki bi oblikovalcem politik lahko pomagala pri reševanju ugotovljenih problematik.

1. ključna točka: Izboljšanje razmer na trgu dela ni zmanjšalo strahu pred brezposelnostjo

Splošne makroekonomske razmere, vključno z razmerami na trgu dela, so se izboljšale, vendar se mladi (v primerjavi s splošno populacijo) še vedno soočajo z višjo stopnjo brezposelnosti in negotovostjo zaposlitve. Poleg tega izboljšani pogoji na trgih dela niso zmanjšali strahu mladih pred brezposelnostjo.

V zadnjem desetletju se je zaposlitveni položaj mladih v Sloveniji, tako z vidika brezposelnosti kot negotovostjo zaposlitve, izboljšal. Podatki tudi kažejo, da je brezposelnost mladih v Sloveniji ves čas ostajala pod evropskim (EU-27) povprečjem.

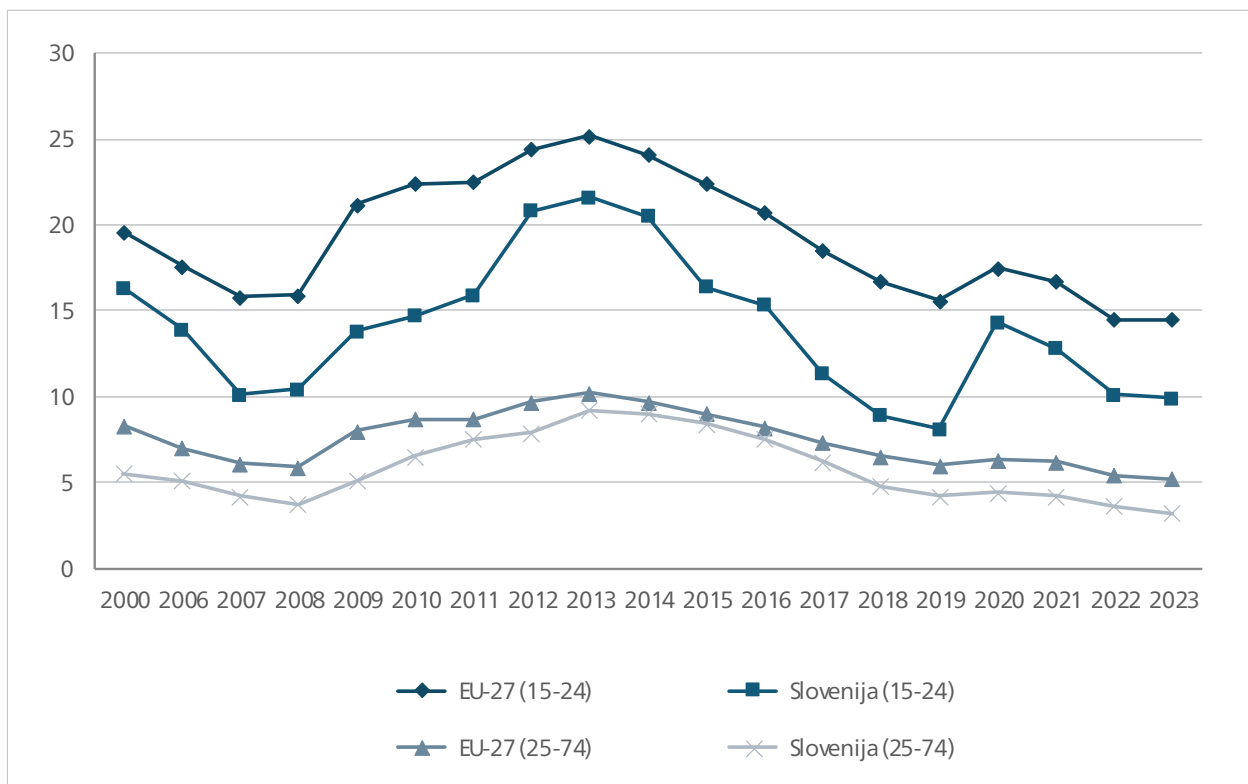
Vendar so stopnje brezposelnosti in negotovih

zaposlitev med mladimi še vedno občutno višje kot med splošnim prebivalstvom (npr. med mladimi starimi med 15 in 25 let je leta 2023 delež začasno zaposlenih znašal 48,6 %, medtem ko je med osebami starimi od 25 do 75 let znašal le 8,9 %; glej Grafikon 1). To kaže na močno starostno segmentacijo trga dela. Podatki prav tako kažejo, da gospodarske krize nesorazmerno prizadenejo mlade, vendar študije hkrati kažejo, da mladi med gospodarskim okrevanjem hitreje najdejo zaposlitev (Makeham, 1980; O'Higgins, 2001).

Nadalje, čeprav se je želja po izselitvi med slovenskimi mladimi povečala (delež tistih, ki so odgovorili, da nimajo želje po izselitvi, se je zmanjšal z 42,3 odstotka leta 2013 (FES Youth Study 2013) na 27 odstotkov leta 2024), je treba poudariti, da so ekonomski razlogi izgubili svojo veljavo. Natančneje, leta 2013 je 75,1 odstotka tistih, ki so se nameravali izseliti kot razlog navedlo »izboljšanje življenjskega standarda« in »višje plače«. Leta 2024 se je ta delež zmanjšal na 44 odstotkov. Edini ekonomski razlog za odhod

Grafikon 1

Stopnja brezposelnosti za starostni skupini 15-25 let in 25-74 let, 2000-2023, EU-27 in Slovenija.

Vir: Eurostat (2024f)

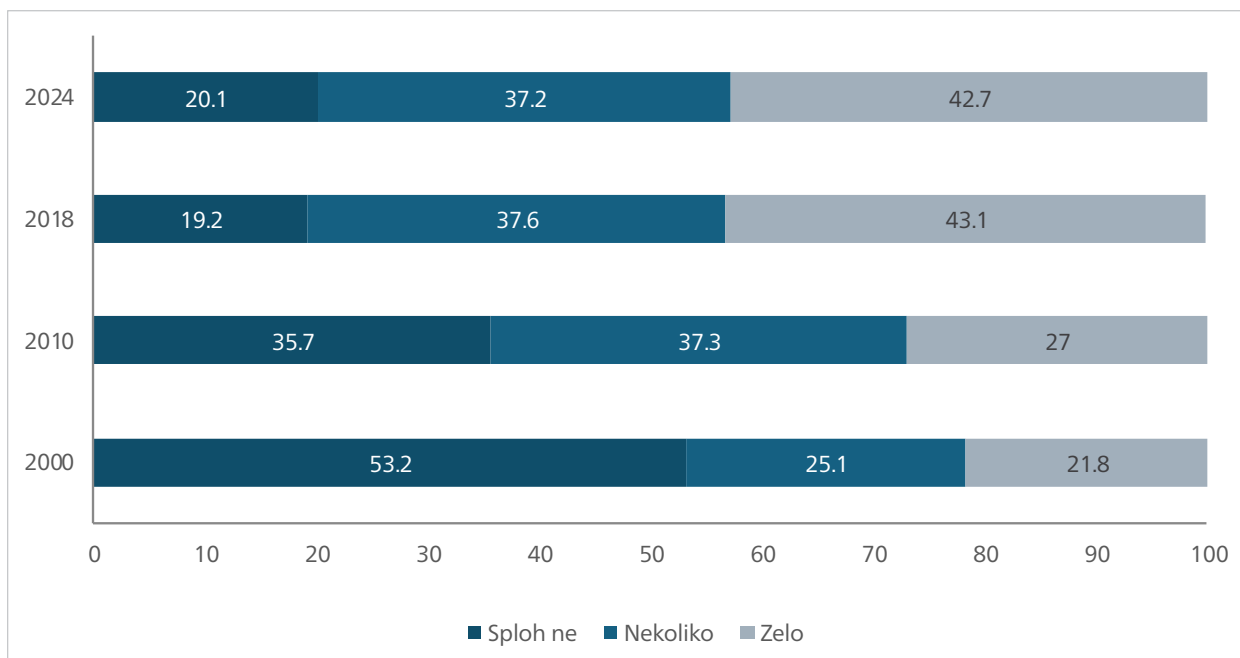
iz države, ki se je v tem obdobju povečal, je bil »Boljše možnosti za ustanovitev lastnega podjetja« (z 2,3 % na 5,4 %). To kaže na to, da so na pomenu pridobili drugi dejavniki, kot so obogatitev življenja, pridobivanje novih izkušenj, obisk prijateljev itd.

Glede na Grafikon 1 je nekoliko presenetljivo, da se je strah pred brezposelnostjo med letoma 2010 in 2018/2024 povečal. Natančneje, nacionalna raziskava o mladih »Mladina 2010« (Lavrič, 2011) je pokazala, da je leta 2010 približno 27 odstotkov mladih izrazilo strah pred tem, da ne bodo imeli službe. Leta 2018 in 2024 je ta strah postal veliko bolj razširjen, saj se je

odstotek zaskrbljenih mladih gibal okoli 43 odstotkov. Zanimivo je, da je bila najnižja stopnja strahu pred brezposelnostjo zabeležena v valu raziskave o mladih iz leta 2000 (Miheljak in Ule, 2001), ko je le 21,8 odstotka mladih izrazilo zaskrbljenost. Pri tem so v tistem času na trgu dela vladale slabše razmere, saj je stopnja brezposelnosti mladih leta 2000 znašala 16,3 odstotka.

Grafikon 2

Strah pred brezposelnostjo, 2000-2024.

2. ključna točka: Visoke stopnje strahu so rezultat trenutnega vzorca razvoja

Visoko stopnjo strahu pred brezposelnostjo med mladimi, kljub ugodnim razmeram na trgu dela, je mogoče razumeti v kontekstu trenutnega vzorca razvoja – naraščajočih migracijskih tokov, vzpona umetne inteligence in skrite brezposelnosti.

Naraščajoči oz. vztrajni strah pred brezposelnostjo je lahko povezan z dejstvom, da je izboljšanje razmer na trgu dela morda manj izrazito, kot kažejo uradni podatki. Na primer, rezultati analiz zaposlitvenega statusa mladih (z uporabo podatkov iz serije raziskav o mladih) kažejo, da odstotek tistih, ki trdijo, da so danes brezposelni ni le bistveno višji od odstotkov, ki jih navaja Eurostat (9,9 % proti 23,6 % za leto 2023; glej Grafikon 3), ampak tudi višji kot v slabših obdobjih leta 2000 in 2010. Rezultati o »paradoksalnem strahu« mladih so s te metodološke perspektive veliko

bolj smiselni.

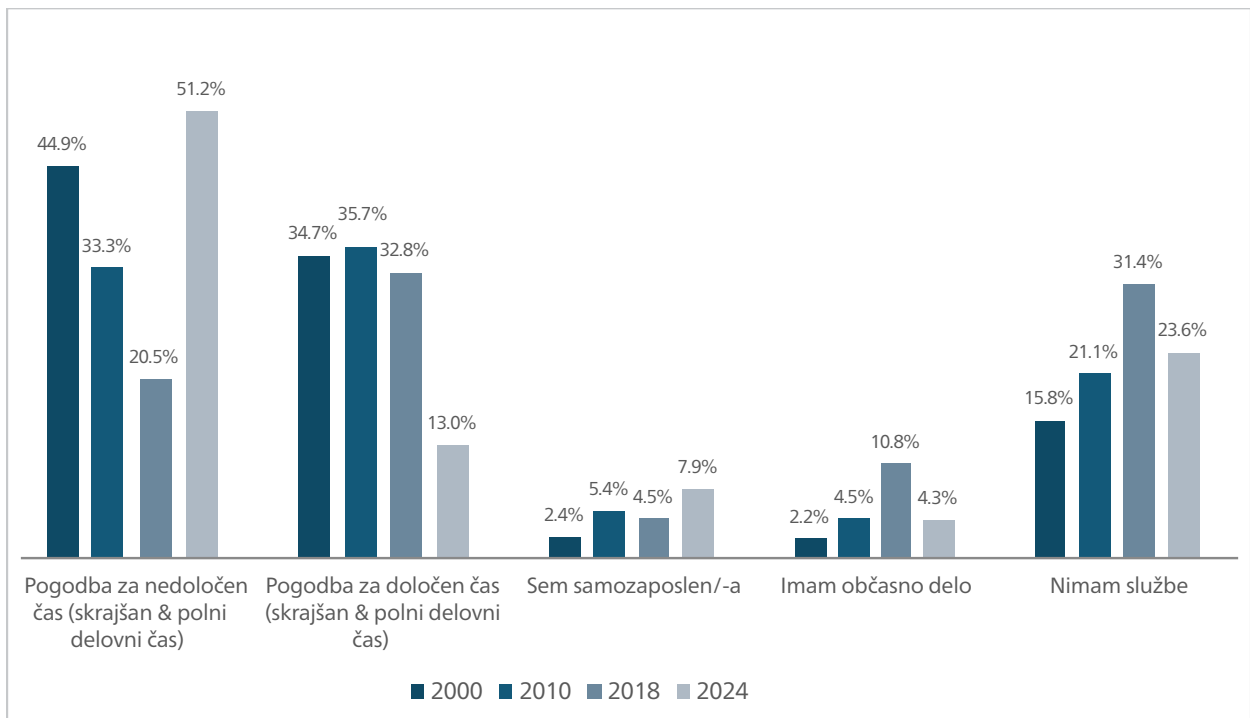
Nadalje je naraščajoči strah pred tem, da bi ostali brez službe statistično značilno ($r_{2018} = 0,27$; $p < 0,001$; $r_{2024} = 0,20$; $p < 0,001$) povezan s strahom pred »prevelikim številom migrantov in beguncev«¹. Naraščajoč strah pred izgubo službe je morda povezan tudi s tem, da problematika migrantov vzbuja vse več skrbi. Natančneje, če je leta 2013 54 odstotka vprašanih izražalo (blag do močan) strah pred prevelikim številom migrantov, se je ta strah leta 2018 povečal na 69 odstotkov ter leta 2024 na 83 odstotkov. Poleg tega se skoraj polovica vprašanih ne strinja, da priseljenci bogatijo našo kulturo (le 20 odstotkov jih je temu naklonjenih), 54 odstotkov pa vidi priseljevanje kot največjo problematiko v naslednjem desetletju (kar je več kot na primer dojemanje problematike podnebnih sprememb, korupcije, terorizma ali slabitve demokracije). Prav tako skoraj polovica (47 odstotkov) meni, da moramo svojo kulturo zaščititi pred vplivi drugih kultur (glej tudi vzporedni poročili s strani Lavriča, 2024 in Rutarja, 2024). Ta strah pred tujci se zdi vsaj deloma upravičen, če

upoštevamo, da obstajajo različne študije, ki kažejo, da priseljevanje povečuje ponudbo delovne sile. Povečana ponudba delovne sile lahko namreč zniža plače domačih delavcev, zlasti tistih na nizko kvalificiranih delovnih mestih. Poleg tega lahko priseljevanje, zlasti v nižjem plačnem razredu, oslabi pogajalsko moč domače delovne sile ter tako zmanjša njeno zmožnost pogajanja glede plač in delovnih pogojev (Borjas, 2003; Card, 2001; Lewis, 2011; Mishel in Bivens, 2017).

Tretjič, mladi prav tako niso naklonjeni še eni močni sili, ki spreminja družbeno realnost - umetni inteligenci, ki je opredeljena kot gradnik digitalne prihodnosti in postavljena kot strateški cilj EU. Zaskrbljenost glede negativnih posledic UI je bila v raziskavo o mladih vključena le leta 2024, pri čemer je 73,6 (!) odstotka mladih izrazilo zaskrbljenost. Ta zaskrbljenost je bila, tako kot pri strahu pred migranti, pomembno povezana s strahom, da ne bi imeli zaposlitve ($r = 0,29$, $p < 0,001$). Vprašanje, ali je ta občutek upravičen, je lahko stvar debate, a velja upoštevati, da je nedavna študija s strani OECD (Georgieff in Milanez, 2021) pokazala, da je za

Grafikon 3

Zaposlitveni status mladih starih med 15-24 let, 2000-2024.

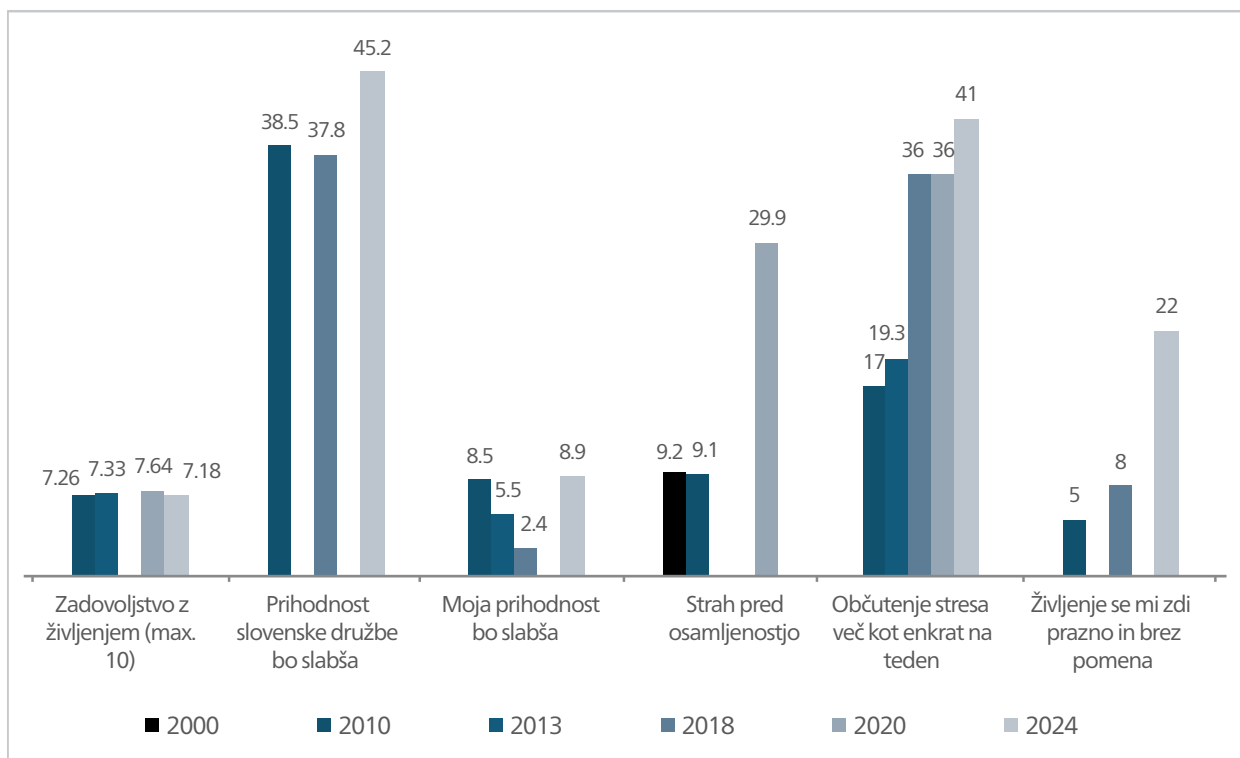
¹ V vprašalniku ni bila narejena distinkcija med begunci in migranti.

Slovenijo značilen drugi največji delež delovnih mest z visokim tveganjem za avtomatizacijo. Slednja so opredeljena kot delovna mesta z več kot 70-odstotno verjetnostjo avtomatizacije.

Te ugotovitve posredno potrjujejo splošno in dobro dokumentirano dejstvo, da gospodarski razvoj ne prinese avtomatično tudi blaginje. Znano je na primer, da lahko gospodarska rast, če ni vključujoča, temveč izključujoča/razdiralna

(npr. če povečuje neenakost in zmanjšuje varnost) ali če prinaša prehitre spremembe (in je zato rušilna, destruktivna, destabilizirajoča in dezintegrativna), pogosto izniči koristi, ki so običajno povezane z njo (npr. večje blagostanje, sreča) (npr. Offer, 2006; Clark idr., 2008; Layard, 2005; Kasser, 2002).

Grafikon 4
Različni kazalniki psihološkega blagostanja mladih, 2000-2024.

3. ključna točka: **Izboljšanje nacionalnih makroekonomskih razmer se ni odrazilo v psihološki blaginji slovenskih mladih**

Kot je navedeno v vzporednem poročilu (Lavrič, 2024), je večje število raziskav opozorilo na trend slabšanja duševnega zdravja in psihološkega blagostanja ne le slovenskih mladih (glej na primer Klanjšek in Naterer, 2021; NIJZ, 2018), temveč tudi pri mladih iz drugih držav. Evropski

mladinski forum (2023) je na primer poročal, da polovica mladih Evropejcev poroča o slabem duševnem zdravju in da se je depresija od leta 2019 več kot podvojila. V poročilu »The State of the World's Children 2021« (UNICEF, 2021) pa je bilo izpostavljeno, da so motnje duševnega zdravja (vključno z depresijo, tesnobo, motnjami hranjenja in hiperaktivnostjo s pomanjkanjem pozornosti) zdaj prisotne pri 16,3 % evropskih mladih, starih od 10 do 19 let, kar je ocena, ki presega svetovno povprečje 13,2 % za isto starostno skupino.

Ugotovitve trenutne študije potrjujejo te zaskrbljujoče trende. Poleg stalnega naraščanja ravni stresa se je občutno povečal tudi občutek

osamljenosti in odtujenosti («življenje je prazno in brez pomena», glej Grafikon 4), pri čemer se zadovoljstvo z življenjem od leta 2010 skorajda ni spremenilo. Prav tako narašča pesimizem glede osebne prihodnosti in prihodnosti družbe.

V preteklih raziskavah so navedeni različni dejavniki, ki nam pomagajo razumeti zakaj so lahko mladi danes bolj tesnobni, osamljeni, pesimistični, odtujeni in pod stresom. Goncalves in sodelavci (2014) na primer menijo, da se mladi soočajo z novimi pritiski in izzivi, ki so posledica družbeno-kulturnih in gospodarskih sprememb, ki vključujejo vse večjo uporabo digitalnih naprav (zlasti časa preživetega na družabnih omrežjih), individualizacijo, spremembe na trgu dela, večjo mobilnost, večjo konkurenco, hitrejši dnevni ritem, preobremenjenost z informacijami, večja pričakovanja glede standardov uspeha, več težav v medosebnih odnosih, bolj pasivno preživljanje prostega časa, višje stopnje debelosti, krizo smisla in večjo negotovost (glej tudi Schweizer, Lawson in Blakemore, 2023). Tudi materialistične vrednote, ki so pogosto poudarjene v potrošniško usmerjenih gospodarstvih, lahko negativno vplivajo tudi na psihološko blagostanje in družbene odnose (Kasser, 2002).

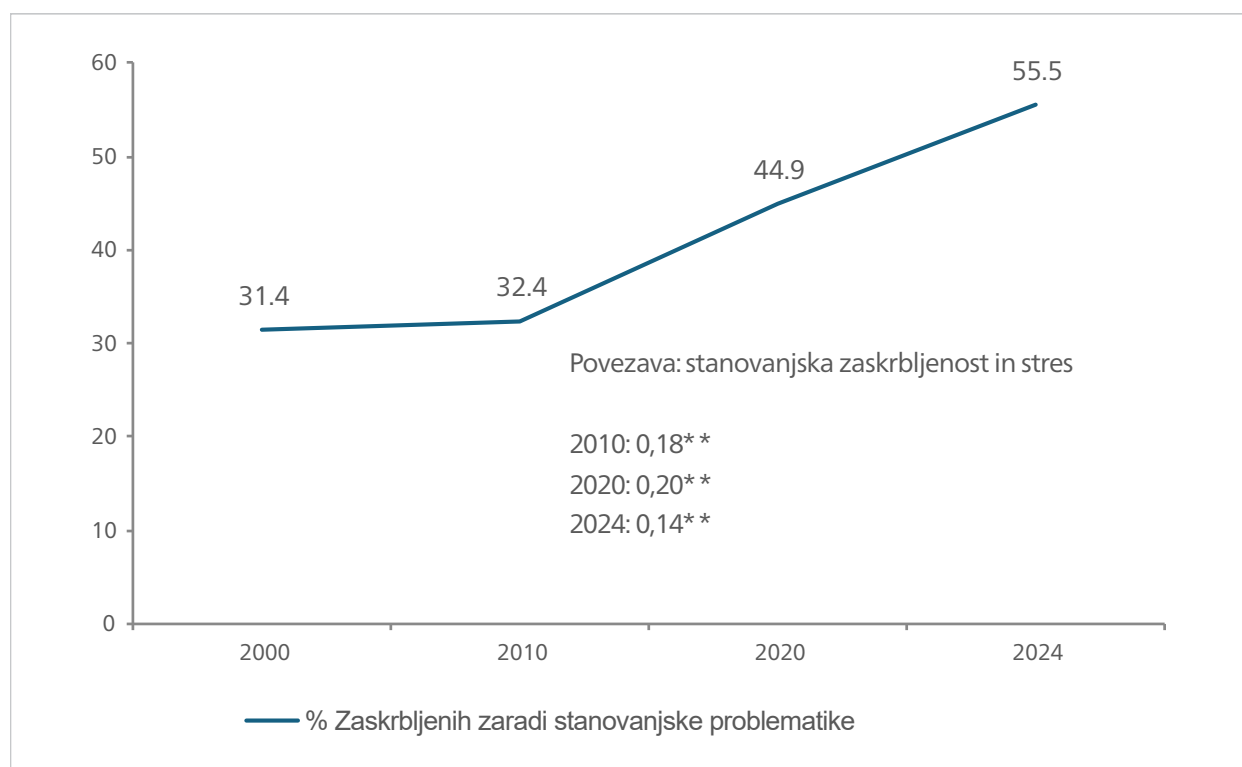
4. ključna točka: Stanovanjska problematika pomembno vpliva na duševno zdravje mladih

Mladi v Sloveniji (in v EU) se soočajo z vse večjo problematiko glede cenovno dostopnih stanovanj (zlasti na območjih z izobraževalnimi in kariernimi priložnostmi), kar bi lahko pripisali hitri rasti cen na stanovanjskem trgu in dejstvu, da gospodarska rast ni bistveno izboljšala finančnega položaja spodnje polovice prebivalstva. To se kaže v povečani zaskrbljenosti glede stanovanj, ki je povezana z višjimi stopnjami stresa in tako prispeva k slabemu duševnemu zdravju.

Vloga stanovanjske problematike je bila že v preteklosti opredeljena kot dejavnik duševnega zdravja. Natančneje, študije so pokazale, da so pomanjkanje cenovno dostopnih stanovanj, naraščajoči stanovanjski stroški in stanovanjska nestabilnost/negotovost povezani s slabšim

Grafikon 5

Stanovanjska zaskrbljenost in stres, 2000-2024.

duševnim zdravjem (za sistematičen pregled raziskav o povezavi med stanovanjsko problematiko in zdravjem glej npr. Alidoust in Wei Huang, 2023).

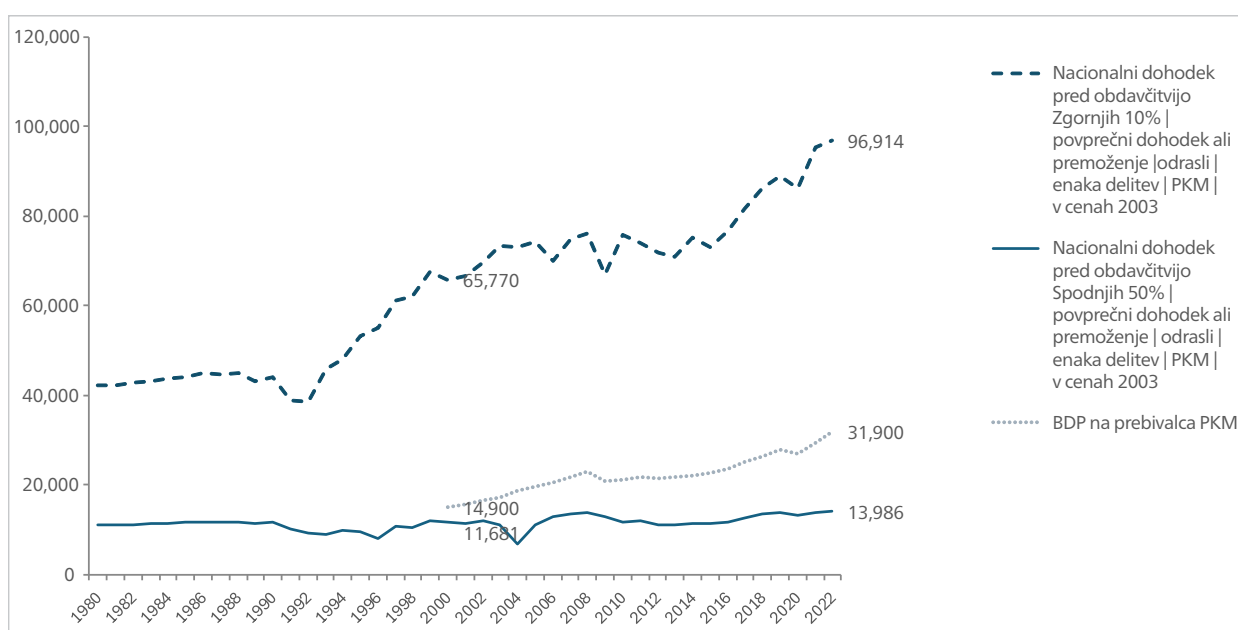
Slednje se zdi še posebej problematično, saj nedavni stanovanjski trendi v EU in Sloveniji kažejo, da cenovna dostopnost stanovanj med mladimi postaja ključna ovira pri doseganju »eksistenčnih mejnikov« (Baert, Morgan in Ushiyama, 2022), kar vključuje rojevanje otrok. Na primer, v obdobju med 2010-2021 se je realni razpoložljivi dohodek gospodinjstev na prebivalca v EU povečal za 12 odstotkov (Eurostat – Housing in Europe, b. d.), medtem ko so se najemnine povečale za 16 odstotkov, cene stanovanj pa za 42 odstotkov (Eurostat, 2021). Ta trend se je nadaljeval tudi leta 2022. V četrtem četrtletju leta 2022 so se najemnine in cene stanovanj (v primerjavi z enakim obdobjem leta 2021) povečale za 3 oziroma 4 odstotke, medtem ko se je realni razpoložljivi dohodek povečal za manj kot 1 odstotek (Eurostat, 2023). Nadalje je Statistični urad Republike Slovenije (SURS, 2024) poročal, da so se cene nepremičnin od leta 2015 do leta 2023 povečale za več kot 86 odstotkov, pri čemer je bil dvig najvišji v zadnjih treh letih (Klanjšek, 2022). Zato ni presenetljivo, da se delež slovenskih mladih, ki izražajo strah pred stanovanjsko problematiko, vztrajno povečuje,

in sicer se je povečal z 31,4 odstotka na 55,5 odstotka v letu 2024. Pomembno je izpostaviti, da se je pokazala statistično značilna povezava med stanovanjsko zaskrbljenostjo in stresom, ki je znan kot pomemben dejavnik (duševnega) zdravja (Pearlin idr., 2005).

Dejstvo, da gospodarski napredek ni bistveno izboljšal ekonomskega položaja spodnje polovice prebivalstva, še povečuje makrostrukturalne pogoje, ki preprečujejo možnosti rešitve stanovanjske problematike. Natančneje, medtem ko so se dohodki spodnje polovice prebivalstva v obdobju med letoma 2015-2023 povečali za približno 24 odstotkov, so se cene nepremičnin povečale za 86 odstotkov. Poleg tega so mladi leta 2024 izrazili slabši finančni položaj njihovega gospodinjstva kot leta 2018 (zaznано je bilo statistično značilno znižanje za 6 odstotkov). Pri tem se je delež tistih, ki nimajo dovolj denarja za osnovne račune (elektrika, ogrevanje) in hrano, povečal za 2 na 4 odstotke. Delež tistih, ki so navedli, da si lahko privoščijo vse, kar potrebujejo za dober življenjski standard, pa se je zmanjšal s 17 na 14 odstotkov. Če povzamemo, bi lahko rekli, da »povprečna« slovenska družina izgublja boj v zvezi s cenami stanovanj, kar neposredno in posredno vpliva na zmožnost mladih, da rešijo svoj stanovanjski problem.

Grafikon 6

Nacionalni dohodek pred obdavčitvijo na prebivalca, 10 % najbogatejših proti 50 % najrevnejših (v EUR, upoštevana je pariteta kupne moči in cene iz leta 2003), 1980-2023.

Vir: World Inequality Database (2024).

5. ključna točka: Podpora državi blaginje še vedno visoka, a se zmanjšuje

Podpora državi blaginje je še vedno visoka, vendar se zmanjšuje. To ni le posledica tega, da mladi postajajo bolj desno politično usmerjeni, temveč tudi dejstva, da mladi v splošnem postajajo bolj ekonomsko liberalni. Pri tem se morda ne zavedajo, da so vprašanja, ki jih bremenijo, pogosto posledica »neoliberalnih«/tržno usmerjenih gospodarskih politik.

Rezultati raziskave kažejo rahlo zmanjšanje podpore državi blaginje in povečanje odobranja 2 od 3 oblik koruptivnega vedenja. Te spremembe kažejo, da mladi, ne glede na njihovo politično usmeritev, počasi zmanjšujejo podporo klasični »levičarski«/intervencionistični ekonomski politiki. Na primer, delež levo usmerjenih mladih, ki nasprotujejo večji dohodkovni enakosti, se je povečal s 7,7 na 15,4 odstotka. Obstajajo tudi znaki, da se mladi oddaljujejo od morale, ki bi jo lahko opisali kot »moralo javnega dobrega«, tj. postajajo bolj strpni do jemanja podkupnin in do davčnih

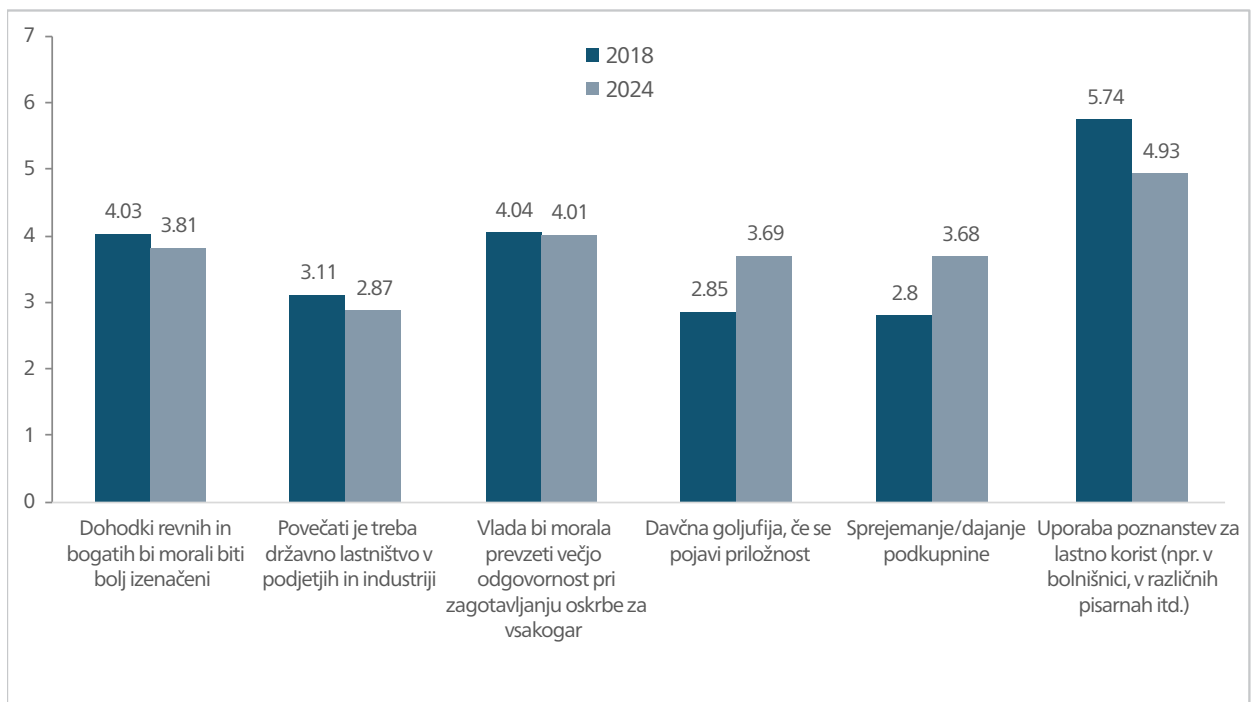
goljufij (glej Grafikon 7).

Vendar je treba omeniti, da je podpora državi blaginje (tj. podpora redistributivnih politik, državnega lastništva, odgovornosti vlade za blaginjo posameznika) še vedno razmeroma visoka. Tudi zaupanje v sindikate (odstotek mladih, ki sindikatom zelo zaupajo/močno zaupajo) se je povečalo z 12,8 odstotka leta 2018 na 21,5 odstotka leta 2024, pri čemer je bilo povečanje statistično značilno na ravni $p < 0,001$). Presenetljivo pa je, da sindikati uživajo statistično značilno ($p < 0,01$) večjo podporo med tistimi, ki se na lestvici levo-desne politične usmerjenosti pozicionirajo kot »desni«.

Univerzalni temeljni dohodek (UTD) predstavlja drug primer podpore socialnim politikam s strani mladih. UTD podpira 54 odstotkov mladih; vendar se pri UTD ne kažejo statistično značilne razlike glede na politično usmerjenost mladih. Skratka, mladi so, ne glede na njihovo politično usmerjenost, še vedno zelo naklonjeni nekaterim glavnim stebrom socialne podpore/socialne države. Edina statistično značilna povezava med levo-desno politično usmerjenostjo in stališči mladih je bila ugotovljena v zvezi z (ne)enakostjo, tj. s tem, da bi dohodki bogatih in revnih morali biti bolj izenačeni. Pri tem so pripadniki leve politične orientacije v večji meri

Grafikon 7

Podpora državnega intervencionizma/ekonomskega liberalizma in »morale javnega dobrega«.

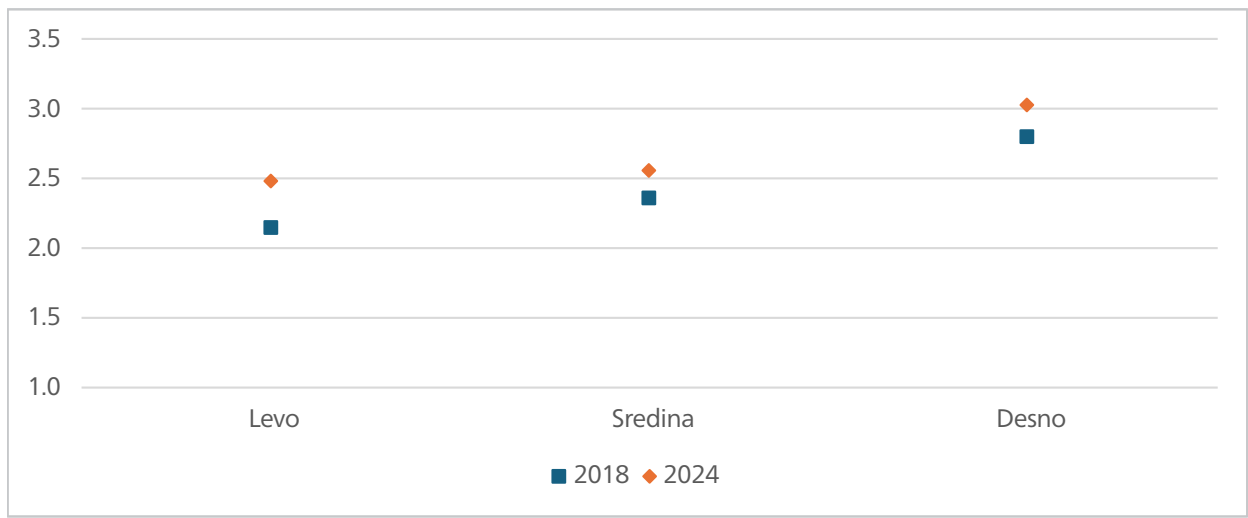
podpirali to postavko.

Nadalje, in kot kaže vzporedno poročilo Lavriča (2024), se med problematike, ki mlade najbolj skrbijo uvrščajo kakovost javnih storitev (zdravstvo, pokojninski sistem – npr. 55 odstotkov mladih je zelo zaskrbljenih zaradi slednjega), stanovanja, migracije in varnost. Vse izmed teh problematik so posredno ali neposredno povezane z aktivno vlogo države. Tako bi lahko rekli, da so mladi ujeti v ideološki paradoks. Čeprav se zavedajo, da so določene problematike povezane z državo, vse bolj verjamejo, da se država s temi problematikami ne bi smela ukvarjati. Na primer, omenili smo že, da mladi dohodkovno neenakost dojemajo kot manj problematično. Hkrati pa mlade bolj skrbijo varnostna vprašanja, ki so, kot so pokazale številne študije, povezana z večjo dohodkovno/premoženjsko neenakostjo (Sutherland in

Cressey, 1974; Hsieh in Pugh, 1993; Wilkinson in Pickett, 2009; Pare in Felson, 2014). Podobno so številne neugodne družbene posledice, ki so mladim zelo pomembne (npr. pomanjkanje dostopnih stanovanj), povezane s prevlado tržne logike (Currie, 2007; Messner in Rosenfeld, 2013; Messner, Thome in Rosenfeld, 2008), ki je, kot smo pokazali, med mladimi vse bolj »priljubljena«.

Grafikon 8

Zaupanje v sindikate in politična usmerjenost, 2018-2024.

Zaključek in priporočila

Nobenega dvoma ni, da slovenska mladina živi v času gospodarske blaginje brez primere. Vendar se mladi hkrati soočajo z novimi pritiski in izzivi, ki so posledica družbeno-kulturnih in gospodarskih sprememb, ki jih omogočajo globalizem, marketizacija družbenega življenja in s tem povezan tehnološki napredek. Ti izzivi vključujejo spoprijemanje z večjo konkurenco, hitrejšim dnevnim ritmom, informacijsko preobremenjenostjo, višjimi pričakovanji glede standardov uspeha, težavami v medosebnih odnosih, podnebnimi spremembami, stanovanjsko problematiko, politično nestabilnostjo in migracijami. To se kaže tudi v okviru pričujočih podatkov, ki kažejo, da se izboljšanje makroekonomskih razmer ni odrazilo v psihološkem blagostanju mladih. Prisoten je dolgotrajen trend slabšanja duševnega zdravja in psihološkega blagostanja, ki ga spremljajo vse bolj mračne vizije prihodnosti (Lavrič, 2024). Slednje vpliva tudi na osebne vrednote mladih, ki delujejo bolj nepripravljeni prevzemati odgovornosti. Hkrati si želijo le »imeti dobro življenje«, celo če to pomeni jemanje podkupnin, davčne goljufije ali celo vstop v politiko². Iz tega vidika ni presenetljivo, da so mladi manj navdušeni nad izobraževanjem³. Tržna logika, ki v osnovi trdi, da so racionalna le tista prizadevanja, ki vodijo k materialni koristnosti, je učinkovito povečala skepso glede vrednosti univerzitetne izobrazbe. Če se namreč na izobraževanje gleda predvsem skozi ekonomsko prizmo (kar je v materialistični, tržno usmerjeni družbi pričakovano), se bo pomen izobraževanja, ki sicer ponuja tudi nematerialne koristi, počasi zmanjševal.

V tem smislu ni lahko oblikovati priporočil za odpravo naštetih problematik, saj postavljajo pod vprašaj nekatera osrednja načela sedanjega modela (globalističnega) »razvoja«.

Poleg tega se zdi, da bi bile nekatere potrebne politike v neposrednem nasprotju z omenjenim modelom. Na primer, če je mladina bolj prestrašena oz. zadržana do migrantov, če si prizadeva za večjo etnično homogenost in če se zdi, da »izobraževanje«⁴ v zvezi s tem ne deluje (pokazali smo, da mladi postajajo bolj nacionalistični in »radikalni«, ko gre za priseljevanje), potem bi politično priporočilo pozivalo proti politiki odprtih meja. Enak argument bi lahko uporabili v zvezi s stanovanjsko problematiko. Številne študije (npr. Bentley idr. 2016; Wetzstein, 2017) so namreč pokazale, da sta marketizacija in financializacija stanovanj, ki sta ju povzročili globalistična in neoliberalna politika rasti in učinkovitosti, prispevali h krizi dostopnosti stanovanj. Poleg tega obstajajo študije (npr. Gonzales in Ortega, 2013), ki kažejo, da povečanje števila priseljencev vodi do večjega povpraševanja po stanovanjih. To posledično, zlasti na metropolitanskih območjih, zvišuje cene stanovanj. Pomemben vpogled podajata tudi Hines in Summers (2009), ki pojasnjujeta, da se z večjo gospodarsko odprtostjo držav zmanjšuje možnost ohranjanja visoko progresivnih dohodninskih davkov, kar vlade sili, da se bolj zanašajo na davke na potrošnjo, ki so na splošno manj progresivni. To ne omejuje le zmožnosti države, da zagotovi javne stanovanjske, zdravstvene in pokojninske sisteme, ki so, kot navajamo, na vrhu »seznama skrbi« mladih, temveč lahko predstavlja tudi izziv pri reševanju porazdelitve dohodka, ki predstavlja problem sam po sebi. Obstaja namreč veliko dokazov, da je vse večja dohodkovna neenakost znotraj države, ki se jo pogosto pripisuje globalizaciji (Dorn, Fuest in Potrafke, 2022), povezana s politično polarizacijo, socialno nestabilnostjo in kriminalom, kar zmanjšuje občutek varnosti. Poleg tega je globalizacija (politika odprtih

² Potrošniške vrednote so v porastu (Lavrič, 2024) in so močno povezane s toleranco do obeh vrst koruptivnega vedenja ($r = 0,21$, $p < 0,001$). Leta 2024 so poleg tega povezane celo z motiviranostjo mladih za sodelovanje v politiki ($r = 0,37$, $p < 0,001$), ki se, kot ugotavlja tudi Lavrič (2024), zdi vse bolj povezana z materialističnimi in narcističnimi motivi.

³ Delež mladih, ki se strinjajo, da je dokončanje študija na univerzi (precej/zelo) pomembno, se je zmanjšal s 76,5 odstotka leta 2018 na 47,6 odstotka leta 2024.

⁴ Nedavno poročilo Evropske komisije (Eurydice, 2023) kaže, da večina evropskih izobraževalnih sistemov poroča, da so vprašanja vezana na raznolikost in vključevanje že upoštevana v njihovih učnih načrtih. Skoraj polovica pa jih navaja, da so bili njihovi učni načrti nedavno (v zadnjih petih letih) revidirani, da bi okrepili prisotnost teh vsebin. Natančneje, v Sloveniji je bil leta 2020 uveden učni načrt aktivnega državljanstva za višje sekundarno izobraževanje. Njegov cilj je, da učenci razvijejo mnenja in stališča, povezana s spoštovanjem individualnosti ljudi, razumevanjem in sprejemanjem raznolikosti, empatijo, premagovanjem stereotipov, spodbujanjem strpnega sobivanja, solidarnostjo, prostovoljstvom in medgeneracijskim sodelovanjem.

meja), kot kažejo Rodrik (2018) in številni drugi (Scheiring et al., 2024), neposredno odgovorna za populizem in politično radikalizacijo, kar je, kot že navedeno, mogoče opaziti tudi med slovensko mladino.

Problematično je tudi področje digitalizacije. Konkretno, glede na to, da obstaja vse več študij, ki kažejo na negativne učinke digitalnih naprav na duševno zdravje mladih, bi veljalo razmisliti o bolj restriktivni politiki dostopa do digitalnih/pametnih naprav za mlade (kar postavlja pod vprašaj digitalizacijo kot strateški cilj EU). Dodaten primer je mogoče najti na področju družbenih sprememb. Številni zapisi namreč kažejo, da lahko hiter tempo družbenih sprememb (anomija) zmoti sposobnost prilagajanja ljudi, kar jih vodi v radikalizacijo. Če je temu tako, zakaj potem zagovarjati politike, ki ta tempo še povečujejo?

Skratka, možne rešitve naštetih težav bi vključevale politike, ki v veliki meri postavljajo pod vprašaj liberalni pogled na gospodarstvo, politiko in družbeno življenje na splošno. Natančneje, jasno postaja, da se kažejo stroški neoliberalnega razvoja, kar postavlja pod vprašaj tematike, kot so politike odprtih meja in politike, ki v imenu konkurenčnosti, rasti in učinkovitosti spodkopavajo socialno varnost. Življenje v hitrem tempu, v katerem vse bolj prevladujeta tržna in materialistična logika, namreč mladih ne le odtuja, ampak jih dela tudi bolj prestrašene in zaskrbljene za prihodnost. To se odraža v njihovih vse bolj odklonilnih stališčih do migrantov ter etničnih in drugih manjšin. In zadnje, glede na to, da se vse ve mladih boji vojne, velja ovrednotiti zunanje politike, ki povečujejo verjetnost nove svetovne vojne.

Viri

- 1 Alidoust, S. in Huang, W. (2023). A decade of research on housing and health: A systematic literature review. *Reviews on Environmental Health*, 38(1), 45–64. <https://doi.org/10.1515/reveh-2021-0121>
- 2 Baert, P., Morgan, M. in Ushiyama, R. (2022). Existence theory: Outline for a theory of social behavior. *Journal of Classical Sociology*, 22(1), 7–29. <https://doi.org/10.1177/1468795X21998247>
- 3 Bentley, R. J., Pevalin, D., Baker, E., Mason, K., Reeves, A. in Beer, A. (2016). Housing affordability, tenure and mental health in Australia and the United Kingdom: A comparative panel analysis. *Housing Studies*, 31(2), pp. 208–222.
- 4 Borjas, G. J. (2003). The Labor Demand Curve is Downward Sloping: Reexamining the Impact of Immigration on the Labor Market. *The Quarterly Journal of Economics*, 118(4), 1335–1374.
- 5 Brynjolfsson, E. in McAfee, A. (2016). *The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. W.W. Norton.
- 6 Card, D. (2001). Immigrant Inflows, Native Outflows, and the Local Labor Market Impacts of Higher Immigration. *Journal of Labor Economics*, 19(1), 22–64.
- 7 Clark, A. E., Frijters, P. in Shields, M. A. (2008). Relative income, happiness, and utility: An explanation for the Easterlin paradox and other puzzles. *Journal of Economic Literature*, 46(1), 95–144. <https://doi.org/10.1257/jel.46.1.95>
- 8 Currie, E. (2007). Against marginality: Arguments for a radical criminology. *Theoretical Criminology*, 11(2), 175–190.
- 9 Dorn, F., Fuest, C. in Potrafke, N. (2022). Trade openness and income inequality: new empirical evidence. *Economic Inquiry*, 60(1), 202–223. Dostopno prek: <https://doi.org/10.1111/ecin.13018>
- 10 Rodrik, D. (2018) Populism and the economics of globalization. *J Int Bus Policy* 1, 12–33. <https://doi.org/10.1057/s42214-018-0001-4>
- 11 Eurydice (2023). *Promoting diversity and inclusion in schools in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- 12 European Youth Forum. (2023). *European Commission's mental health initiative - What is it, why now, and why should you care?* Pridobljeno 8. 8. 2023, <https://www.youthforum.org/news/european-commissions-mental-health-initiative>
- 13 Eurostat. (2021). *Housing price statistics—House price index*. Pridobljeno 4. 4. 2022, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Housing_price_statistics_-_house_price_index
- 14 Eurostat. (2023). *EU Q4 2022: Rents rise, house prices fall*. Eurostat News. Pridobljeno 5. 5. 2023, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/DDN-20230404-2>
- 15 Eurostat. (2024a). *Purchasing power adjusted GDP per capita* [Podatkovna datoteka]. https://doi.org/10.2908/sdg_10_10
- 16 Eurostat. (2024b). *Stock of vehicles by category and NUTS 2 regions [tran_r_vehst_custom_6386000]* [Podatkovna datoteka]. https://doi.org/10.2908/tran_r_vehst_6386000
- 17 Eurostat. (2024c). *Level of internet access - households [tin00134]* [Podatkovna datoteka]. <https://doi.org/10.2908/tin00134>
- 18 Eurostat. (2024d). *Share of persons who cannot afford a colour TV by level of activity limitation, sex and age [hlth_dm080]* [Podatkovna datoteka]. https://doi.org/10.2908/hlth_dm080

- 19 Eurostat. (2024f). *Unemployment by sex and age – annual data [une_rt_a]* [Podatkovna datoteka]. https://doi.org/10.2908/une_rt_a
- 20 Eurostat. (n.d.). *Evolution of house prices and rents. V Housing in Europe*. Pridobljeno 14. 9. 2023, <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/housing/bloc-2a.html?lang=en>
- 21 Ford, M. (2016). *Rise of the Robots: Technology and the Threat of a Jobless Future*. Basic Books.
- 22 Furlong, A. in Kelly, P. (2005). The Brazilianization of youth transitions in Australia and the UK?, *Australian Journal of Social Issues*, 40, 207–25.
- 23 Gonçalves, M., Farcas, D. in Cook, B. (2014). Advocacy for youth mental health in Europe: A policy analysis. *International Journal of Clinical Neurosciences and Mental Health*, 15. <https://doi.org/10.21035/ijcnmh.2014.1.15>
- 24 Gonzales, R. in Ortega, F. (2013). How Do Immigrants Affect Local Housing Markets? Evidence from Spain. *Regional Science and Urban Economics*, 43(5), 712-726.
- 25 Grimshaw, D., Johnson, M., Rubery, J. in Keizer, A. (2016). Reducing precarious work-protective gaps and the role of social dialogue in Europe. Poročilo za European Commission DG Employment. Pridobljeno avgusta 2017, <https://documents.manchester.ac.uk/display.aspx?DocID=48969>
- 26 Hines Jr., J. R., & Summers, L. H. (2009). How Globalization Affects Tax Design. *Tax Policy and the Economy*, 23(1), 123–158. <https://doi.org/10.1086/597056>
- 27 Hsieh, C. in Pugh, M. D. (1993). Poverty, income inequality, and violent crime: A meta-analysis of recent aggregate data studies. *Criminal Justice Review*, 18(2), 182-202.
- 28 Kasser, T. (2002). *The high price of materialism*. MIT Press.
- 29 Klanjšek, R. (2018). Sociološke dimenzije prekarnosti – o vzrokih, posledicah in rešitvah. V Č. Poglajen, Č. Kostevc in N. D. Hafner (Ur.), *Prekarnost in družbena negotovost* (str. 154–168). Ekonomska fakulteta, Maksima.
- 30 Klanjšek, R. in Naterer, A. (2021). Zdravje in dobro počutje. V *Mladina 2020: Položaj mladih v Sloveniji* (str. 195-213). Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba; Založba Univerze v Ljubljani. <https://doi.org/10.18690/978-961-286-475-0>
- 31 Klanjšek, R., Deželan, T. in Vombergar, N. (2021). Zaposlovanje in podjetništvo. V Lavrič, M. in Deželan, T. (Ur.), *Mladina 2020: položaj mladih v Sloveniji*. Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, Založba Univerze v Ljubljani. <https://doi.org/10.18690/978-961-286-475-0>
- 32 Klanjšek, R. (2022). Stanovanjsko-bivanjska problematika in ocena zdravja med mladimi v Sloveniji v kontekstu neugodnih strukturnih razmer in bivanjskih preferenc. Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja, 59(2).
- 33 Lavrič, M. (2011). *Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji* [Podatkovna datoteka]. Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. https://doi.org/10.17898/ADP_MLA10_V1
- 34 Mihelj, V. in Ule, M. (2001). *Mladina, 2000* [Podatkovna datoteka]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. ADP - IDNo: MLA00. https://doi.org/10.17898/ADP_MLA00_V1
- 35 Layard, R. (2005). *Happiness: Lessons from a new science*. Penguin Books.
- 36 Lewis, E. G. (2011). Immigration, Skill Mix, and Capital Skill Complementarity. *The Quarterly Journal of Economics*, 126(2), 1029-1069.
- 37 Makeham, P. (1980). *Youth unemployment: an examination of evidence on youth unemployment using national statistics*. London: Department of Employment.
- 38 Messner, S. F. in Rosenfeld, R. (2013). *Crime and the American dream* (5. izdaja). Wadsworth Publishing.

- 39 Messner, S. F., Thome, H. in Rosenfeld, R. (2008). Institutions, anomie, and violent crime: Clarifying and elaborating institutional-anomie theory. *International Journal of Conflict and Violence*, 2(2), 163-181. <https://doi.org/10.4119/ijcv-2813>
- 40 Mishel, L. in Bivens, J. (2017). The Impact of Immigration on the Wages of Low-Wage Workers: Historical Trends and Policy Options. Economic Policy Institute.
- 41 Georgieff, A. in A. Milanez (2021), "What happened to jobs at high risk of automation?", OECD Social, Employment and Migration Working Papers, Št. 255, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/10bc97f4-en>
- 42 NIJZ – Nacionalni inštitut za javno zdravje. (2018). *Duševno zdravje otrok in mladostnikov v Sloveniji*. Pridobljeno 7. 2. 2022, <https://www.nijz.si/sl/publikacije/dusevno-zdravje-otrok-in-mladostnikov-v-sloveniji>
- 43 O'Higgins, N. (2001). *Youth unemployment and employment policy: A global perspective*. International Labour Organization (ILO).
- 44 Offer, A. (2006). *The challenge of affluence: Self-control and well-being in the United States and Britain since 1950*. Oxford University Press.
- 45 Pare, P. P. in Felson, R. (2014). Income inequality, poverty, and crime across nations. *The British Journal of Sociology*, 65(3), 434-458.
- 46 Pearlin, L. I., Schieman, S., Fazio, E. M. in Meersman, S. C. (2005). Stress, health, and the life course: Some conceptual perspectives. *Journal of Health and Social Behavior*, 46(2), 205–219. <https://doi.org/10.1177/002214650504600206>
- 47 Scheiring, G., Serrano-Alarcón, M., Moise, A., McNamara, C. in Stuckler, D. (2024). The Populist Backlash Against Globalization: A Meta-Analysis of the Causal Evidence. *British Journal of Political Science*. 54(3), 892-916. doi:10.1017/S0007123424000024
- 48 Schweizer, S., Lawson, R. P. in Blakemore, S. J. (2023). Uncertainty as a driver of the youth mental health crisis. *Current Opinion in Psychology*, 53, 101657. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2023.101657>
- 49 SURS. (2024). *Indeksi cen stanovanjskih nepremičnin po vrstah stanovanjskih nepremičnin, Slovenija, letno* [Podatkovna datoteka]. <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/Data/0419005S.px/table/tableViewLayout2/>
- 50 Sutherland, E. H. in Cressey, D. R. (1974). *Criminology* (9. izdaja). J.B. Lippincott.
- 51 UNICEF. (2021). The state of the world's children 2021: *On my mind – Promoting, protecting and caring for children's mental health*. <https://data.unicef.org/resources/sowc-2021/>
- 52 Vertot, N. (2009). *Mladi v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- 53 Wilkinson, R. G. in Pickett, K. E. (2009). Income inequality and social dysfunction. *Annual Review of Sociology*, 35, 493-511.
- 54 World Health Organization. (2017). *Determinants of health*. Pridobljeno 7. 6. 2023, <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/determinants-of-health>
- 55 World Inequality Database. (2024). *Income inequality in Slovenia: Country time series*. Pridobljeno 23. 8. 2024, https://wid.world/data/#countrytimeseries/aptinc_p90p100_zaptinc_p0p50_z/SI/1980/2021/eu/k/p/yearly/a
- 56 Wetzstein, S. (2017). The Global Urban Housing Affordability Crisis. *Urban Studies*, 54(14), 3159–3177. doi: 10.1177/0042098017711649.

Kolofon

Friedrich-Ebert-Stiftung

Pisarna za Hrvaško in Slovenijo

Praška 8

10000 Zagreb

Hrvaška

<https://croatia.fes.de>

Odgovornost:

Dr. Sonja Schirmbeck, direktorica

Kontakt: sonja.schirmbeck@fes.de

Oblikovanje: Rene Andritsch & Heidrun Kogler, Ivna Hraste

ISBN: 978-953-8376-20-7

Stališča, izražena v tej publikaciji, odražajo osebna mnenja avtorjev in niso nujno skladna s fundacijo Friedrich-Ebert-Stiftung. Publikacije Friedrich-Ebert-Stiftung se ne smejo uporabljati za namene volilne kampanje.

© 2024

O FES študijah mladih

Česa se mladi bojijo in glede česa so optimistični? V okviru FES študij mladih se raziskuje kako mlade generacije dojemajo razvoj svojih družb in svojo prihodnost v hitro spreminjajočem se svetu, ki ga pestijo podnebna kriza in neenakosti, marsikje pa tudi staranje družb in upad stopnje demokracije. Naš cilj je spodbujanje informirane razprave o pogledih mladih na politiko in demokracijo ob upoštevanju njihovih življenjskih okoliščin in vrednot. To vključuje preučitev ključnih vprašanj, kot so izobraževanje, zaposlovanje in mobilnost, družina in prijatelji ter splošna stališča in dojemanja mladih. V okviru študij se osredotočamo na mlade, stare od 14 do 29 let, z namenom da bi razumeli njihove poglede na te ključne tematike.

FES je od leta 2009 po vsem svetu izvedel številne študije o mladih. Anketna raziskava med mladimi v Sloveniji je bila leta 2024 izvedena skupaj z raziskavami o mladih iz drugih držav Jugovzhodne in Srednje Vzhodne Evrope.

Metodologija

Projekt »FES Youth Study Southeast Europe 2024« predstavlja mednarodni raziskovalni projekt o mladih, ki je bil sočasno izveden v dvanajstih državah Jugovzhodne Evrope. V raziskovalni projekt so bili vključeni mladi iz Albanije, Bosne in Hercegovine, Bolgarije, Hrvaške, Kosova, Severne Makedonije, Črne gore, Romunije, Srbije, Slovenije, Grčije in Turčije.

Glavni cilj projekta je bila analiza odnosa mladih do politike in demokracije. Raziskovalni projekt temelji na kvotnem nacionalno reprezentativnem vzorcu mladih iz izbranih držav. Struktura vzorca je bila določena glede na starost, spol in statistične regije. Podatki so bili zbrani v začetku leta 2024 od skoraj 9 000 respondentov iz omenjenih državah. Velikost vzorca je variirala od N = 501 v Črni gori do N = 1 233 v Turčiji. Vzorec za Slovenijo je vključeval 602 respondenta, od katerih je bilo 49,6 % žensk, 49 % moških, 1,4 % pa se je opredelilo za tretji spol ali ni odgovorilo na vprašanje. Povprečna starost slovenskih respondentov je znašala 22,2 leti.

O avtorju

Rudi Klanjšek je profesor sociologije na Univerzi v Mariboru v Sloveniji. Njegove raziskave se osredotočajo predvsem na mlade v Sloveniji in Jugovzhodni Evropi, s poudarkom na problematikah, kot so zaposlovanje, neenakost, stanovanjska problematika, blaginja in deviantnost v kontekstu družbenih sprememb. Kot avtor in soavtor je objavil veliko prispevkov v številnih mednarodnih revijah, kot so *European Societies*, *Nationalities Papers*, *Journal of Adolescence*, *Justice Quarterly*, *British Journal of Sociology of Education*, *Substance Use & Misuse* in druge.